

Natalia Petrenko

Charkowska Państwowa Biblioteka Naukowa im. W.G. Korolenki

navapetrenko@gmail.com

Charkowska Państwowa Biblioteka Naukowa im. W.G. Korolenki w epicentrum wojny

Streszczenie: W artykule opisano stan jednej z najstarszych i największych bibliotek w Ukrainie i w Europie – Charkowskiej Państwowej Biblioteki Naukowej im. W.G. Korolenki, po zniszczeniach spowodowanych agresją wojskową Federacji Rosyjskiej. Dokonano przeglądu stanu kadry biblioteki oraz działań podjętych w celu zabezpieczenia budynków i zbiorów. Podkreślono znaczenie pomocy ze strony władz Ukrainy, organizacji społecznych, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP oraz Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie. Scharakteryzowano obszary zdalnej działalności pracowników w warunkach wojennych: archiwizacja dokumentów o wojnie, praca z zasobami cyfrowymi, współpraca międzynarodowa, działalność naukowo-informacyjna i edukacyjna, projekty grantowe.

Słowa kluczowe: Charkowska Państwowa Biblioteka Naukowa im. W.G. Korolenki, ochrona dziedzictwa kulturowego, zniszczenie kompleksu budynków bibliotecznych, współpraca międzynarodowa, praca zdalna, ukraińskie biblioteki w czasie wojny

24 lutego 2022 r. Charków – miasto-bohater jako jedno z pierwszych miast znalazło się w epicentrum agresji zbrojnej Federacji Rosyjskiej, a region charkowski pozostaje w strefie działań wojennych od początku wojny. Liczne wspólnoty terytorialne – miasta i wsie obwodu charkowskiego – znajdowały się pod okupacją przez sześć miesięcy. Dotychczasowy bilans to tysiące zniszczonych domów, w tym budynki instytucji kultury, dziesiątki tysięcy dotkniętych rodzin.

Rakietowy terror miasta i regionu trwa do dziś: niszczone są zabytki kultury i infrastruktura. Według stanu na 3 sierpnia 2022 r. Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy¹ odnotowało 500 epizodów zbrodni wojennych popełnionych przez Federację Rosyjską na ukraińskim dziedzictwie kulturowym. Według oficjalnych statystyk w wyniku ostrzału okupantów zniszczeniu i uszkodzeniu uległy 142 obiekty dziedzictwa kulturowego, w tym 23 zabytki o znaczeniu narodowym, 112 zabytków o znaczeniu lokalnym oraz 7 nowo odkrytych obiektów dziedzictwa kulturowego. Uszkodzone zostały również 132 cenne, zabytkowe budynki. W obwodzie charkowskim odnotowano 108 przestępstw, najwięcej – 88 w Charkowie i okolicach.

Ukraińscy dziennikarze, bibliotekarze, pracownicy muzeów, wolontariusze, aktywiści w czasie rzeczywistym skrupulatnie zbierają dowody zbrodni przeciwko dziedzictwu kulturowemu

¹ MCIP has documented half a thousand episodes of russian war crimes against Ukrainian sites of cultural heritage and cultural institutions [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://mkip.gov.ua/news/7647.html>.

popętnionych przez wojska rosyjskie na terytorium Ukrainy i umieszczają na specjalnych platformach cyfrowych: w narodowym zasobie Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy „Rosja ZAPŁACI”; na międzynarodowej platformie #MyWar itp. Fakty o zniszczeniach w bibliotekach są publikowane w sposób otwarty na Facebooku [„Żywa współczesna biblioteka – FB Kraj Biblioteczny”](#)² i innych mediach.

Funkcjonuje wspólna platforma kultury i mediów w czasie wojny #StandWithUkraine – tutaj prezentowane są projekty z zakresu kultury i polityki informacyjnej Ukrainy, realizowane przez ministerstwo i partnerów, których celem jest dokumentowanie i pokazywanie światu prawdziwego oblicza wojny³. Niewykluczone, że nagrane epizody zostaną wykorzystane jako dowód w postępowaniu karnym wobec osób zamieszanych w zbrodnie według prawa ukraińskiego, przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze czy przed trybunałem specjalnym po jego utworzeniu.

Obecnie niepokój budzą losy ocalałych obiektów dziedzictwa kulturowego i zabytków architektury, które znajdują się w centrum miasta. Wśród nich jest Charkowska Państwowa Biblioteka Naukowa im. W.G. Korolenki (ChPBN) – jedna z najstarszych (założona w 1830 r.) i największych bibliotek w Ukrainie i w Europie. Warto podkreślić, że główny budynek biblioteki został zbudowany w 1901 r. według projektu wybitnego ukraińskiego architekta Aleksieja Biekietowa. Ta majestatyczna budowla z neorenesansową fasadą jest zabytkiem architektury i urbanistyki o znaczeniu regionalnym oraz krajowym. Unikalny księgozbiór obejmuje ponad siedem milionów jednostek magazynowych w 244 językach świata. Instytucja jest międzyregionalnym, uniwersalnym depozytariuszem dla bibliotek obwodu charkowskiego, połtawskiego i sumskiego. W strukturze biblioteki znajduje się 19 działów oraz 13 czytelni, które mogą pomieścić ponad 500 osób. Wśród pracowników jest jeden doktor habilitowany i cztery osoby ze stopniem doktora.

Il. 1. Po wybuchu – duża czytelnia ChPBN
Fot. N. Petrenko.

² Wszystkie odniesienia do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 21.12.2022 r.

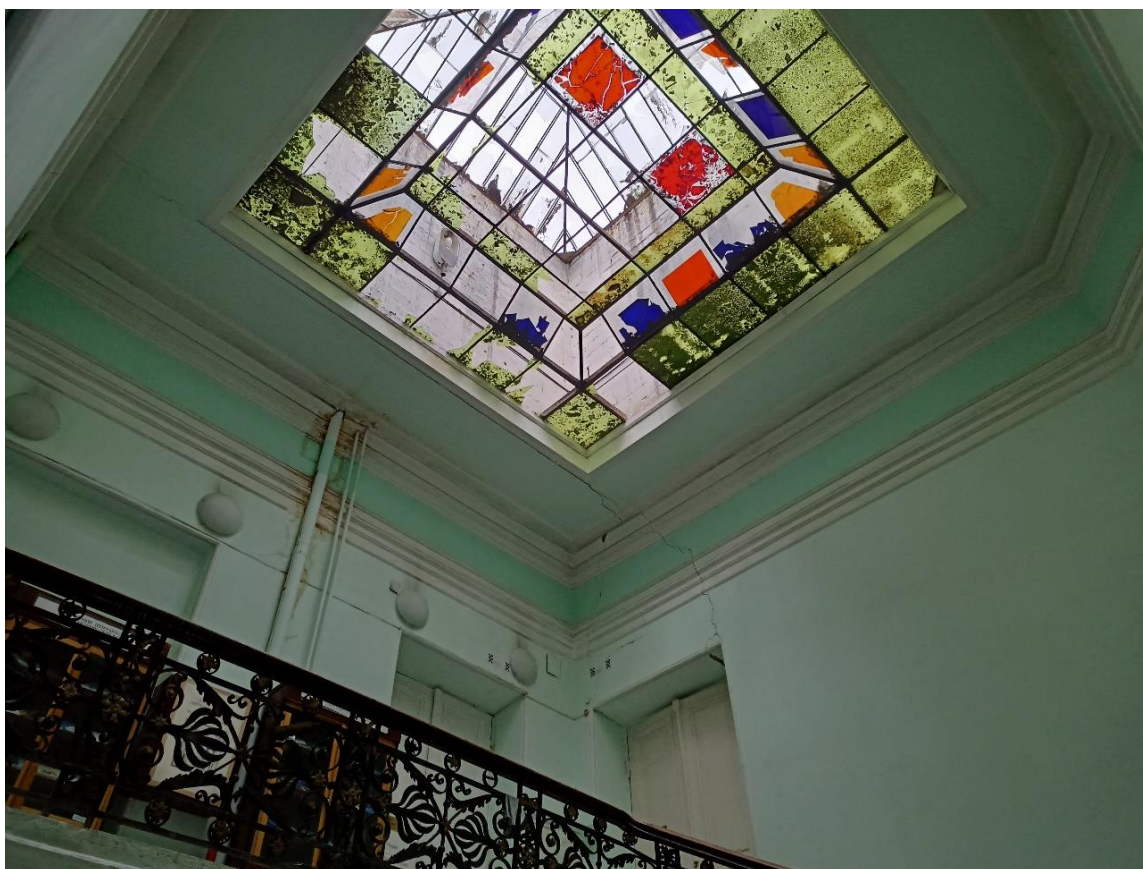
³ #StandWithUkraine: United platform of culture and media during the war. W: *Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine* [online]. 2022. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://united.mkip.gov.ua/en>.

Unikatowy księgozbiór biblioteki jest integralną częścią narodowego dziedzictwa kulturowego Ukrainy. Chronologicznie najstarszym przechowywanym obiektem w bibliotece jest kolekcja stempli ceramicznych – tekstowych i figuralnych wytłoczeń na fragmentach antycznych greckich amfor i kaflach z IV–II wieku p.n.e. Zbiór starych druków obejmuje ponad 70 000 obiektów. Są to: rękopisy i dokumenty archiwalne od XIV w., w tym zabytki staroruskie i staroukraińskie; inkunabuły, paleotypy, aldyny, elzewiry, pierwodruki wschodniosłowiańskie, inne starodruki, rzadkie i cenne wydania XIX–XXI w., w szczególności periodyki i wydawnictwa seryjne. W bibliotece zgromadzono zabytki należące do początkowego okresu druku książek piśmami cywilnymi (wydawnictwa pierwszej ćwierci XVIII w.). Prezentowane są kolekcje arcydzieł krajowej i światowej sztuki książkowej XIX–XXI w., wydania miniaturowe i księgi olbrzymie, wydania kartograficzne, obrazowe, nuty, księgi z ekslibrisami. Znajduje się tu zbiór drobnej grafiki, w tym prawie 37 000 ekslibrisów artystycznych itp. Poszczególne dokumenty i zbiory znajdują się w Państwowym Rejestrze Narodowej Spuścizny Ukrainy. Dokumenty archiwalne biblioteki są częścią Narodowego Zbioru Archiwalnego Ukrainy.

Biblioteka funkcjonuje także w wirtualnej rzeczywistości. Udostępnia katalog online oraz bazy danych (które rejestrują ponad 1,5 mln dokumentów), zapewnia dostęp do zasobów historii lokalnej. Realizuje usługi elektronicznego zamawiania i dostarczania dokumentów, zapewnia wirtualną pomoc. Dla bibliotekarzy jest ośrodkiem edukacji fachowej. Dla swoich użytkowników stanowi centrum edukacji cyfrowej i miejsce komunikacji intelektualnej oraz wiodący ośrodek informacyjny i społeczno-kulturalny Charkowa.

Warto podkreślić, że na działalność biblioteki, od początku jej istnienia, miały wpływ istotne dla naszego kraju wydarzenia historyczne: przemiany ustrojowe, głód, represje i czystki kadrowe, II wojna światowa itp. Dzisiaj doświadczamy osobliwości współczesnej historii Ukrainy, a mianowicie skutków pełnoskalowej inwazji wojsk Federacji Rosyjskiej.

Na początku marca 2022 r. w wyniku ostrzału raketowego centrum miasta kompleks biblioteczny, w skład którego wchodzi: budynek główny, administracyjno-gospodarczy, czytelnia i magazyny, został poważnie uszkodzony. Wszystkie budynki kompleksu straciły znaczną część okien. Niemal całkowicie zniszczony został świetlik nad atrium w głównym budynku, który był ozdobą dachu biblioteki. Oświetlał on marmurowe schody prowadzące do dużej czytelnicy, pozbawionej obecnie witraży. Drzwi wewnętrzne zostały wyłamane przez liczne fale uderzeniowe, stropy w pracowniach i elewacje budynków zaczęły się kruszyć w wyniku ciągłych ostrzałów. System ogrzewania biblioteki został zniszczony i nie można go w tej chwili przywrócić. W trosce o bezpieczeństwo od pierwszych dni wojny podjęto system działań: wyłączono klimatyzację i wentylację magazynów. W rezultacie losy księgozbioru bibliotecznego pozostają zagrożone z powodu niemożności zapewnienia optymalnych warunków jego przechowywania. Naruszono reżim bezpieczeństwa w zakresie temperatury, wilgotności, właściwego oświetlenia czy sanitarno-higienicznym. Ze względu na brak okien do pomieszczeń biblioteki przedostają się kurz i opady atmosferyczne, co negatywnie wpływa na dokumenty. Zbiory są zagrożone pleśnią i szkodnikami. Bardzo trudno jest rozwiązać problem zachowania zasobów bibliotecznych, zwłaszcza rzadkich i cennych książek. A w warunkach aktywnych działań wojennych, na które cierpi nasze miasto, jest to wielokrotnie trudniejsze, o ile w ogóle możliwe.

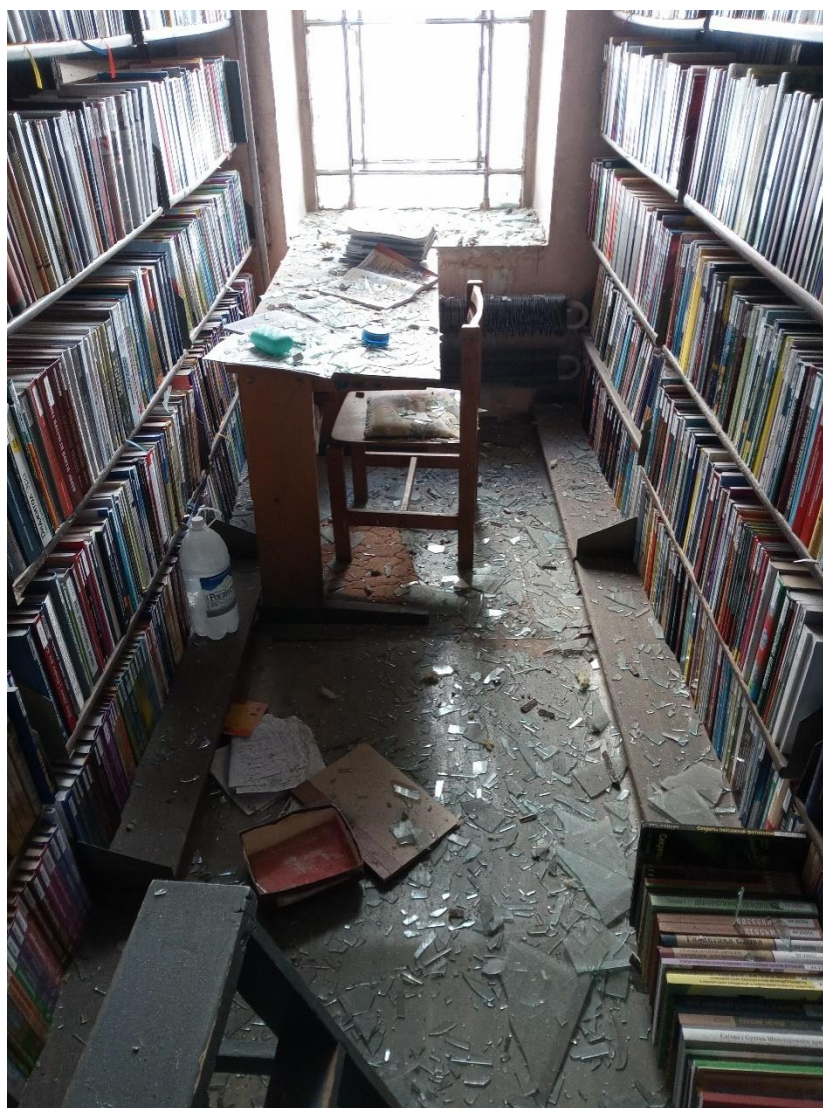
Il. 2. Po wybuchu – świetlik w atrium ChPBN
Fot. N. Petrenko.

Pełna renowacja i naprawa budynku jest obecnie niemożliwa ze względu na trwającą wojnę. Konieczne jest jednak przeprowadzenie prac remontowych, aby kompleks biblioteczny nie ulegał dalszemu niszczeniu, aby po wojnie można było w pełni przywrócić jego funkcjonalność. Pracownicy biblioteki przy dużym wsparciu Ministerstwa Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy i osobiście ministra Ołeksandra Tkaczenki, dokładają wszelkich starań, by zabezpieczyć budynek i zbiory. Księgozbiór doznał pierwszych szkód już 2 i 9 marca 2022 r. Warto podkreślić, że od razu władze miasta uruchomiły pomoc. Przy wsparciu burmistrza Charkowa Igora Terekowa natychmiast po wybuchach zorganizowane zostały brygady robotników komunalnych, które szybko zamknęły otwory w budynku.

Jednak skala zniszczeń w centrum miasta, gdzie prawie każdy budynek jest zabytkiem architektury, od pierwszych dni wojny była kolosalna, a władze miasta nie były w stanie udzielić pomocy na tak dużą skalę. W tej sytuacji my bibliotekarze sami szukaliśmy ochotników i fundacji charytatywnych, które gotowe były pomóc nam zabezpieczyć budynek i zbiory.

Jedną z pierwszych osób, od której otrzymaliśmy pomoc, była Oleksandra Kowalczuk, dyrektor Muzeum Zmian w Odessie, działająca przy wsparciu finansowym Fundacji ALIPH. Uzyskane materiały posłużyły do zamknięcia okien w magazynach i pracowniach. Ale codzienne ostrzały nadal powodowały szkody, które staraliśmy się szybko naprawiać. Niezbędna stała się pomoc w ramach projektu „Wsparcie społeczności charkowskiej w warunkach kryzyso-

wych”, którego partnerami zostali Związek Braterski Charkowsko-Norymberski oraz Fundusz Charytatywny społeczności charkowskiej „Tołoka”. Otrzymaliśmy narzędzia i materiały, za pomocą których kontynuowaliśmy działania związane z tymczasowym zabezpieczeniem zbiorów, miejscowymi remontami pomieszczeń, dachu oraz przygotowaniem budynku do okresu jesienno. Wszystkie prace prowadzili pracownicy odpowiednich służb biblioteki oraz bibliotekarze, którzy pracowali bezinteresownie, nie zważając na zagrożenia życia i zdrowia. Niestety zastosowane rozwiązania techniczne mają charakter tymczasowy i nie pozwalają na szybkie przywrócenie funkcjonowania instytucji.

Il. 3. Po wybuchu – magazyn książek

Fot. I. Machow.

W tych krytycznych dla miasta i naszych zbiorów czasach polscy koledzy – pracownicy bibliotek i placówek muzealnych – jako jedni z pierwszych skierowali do nas pomoc. Za pośrednictwem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP oraz Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie zostały przekazane materiały i sprzęt – koce przeciwpożarowe, folie do ochrony okien, gaśnice, które można wykorzystać w przypadku zagrożenia pożarowego. Otrzymaliśmy

również preparaty przeciwgrzybicze do książek i ścian, co okazało się bardzo istotne dla zachowania książek po długim okresie składowania w nieodpowiednich warunkach przechowywania. Wszystkie materiały i narzędzia zostały zakupione przez Narodowy Instytut Dziedzictwa i Bibliotekę Narodową RP. Ponadto Stołeczny Konserwator Zabytków – Michał Kraśucki oraz szereg agencji chroniących dziedzictwo historyczne Polski przekazali pomoc humanitarną charkowskim muzeom i instytucjom kulturalnym, w tym naszej bibliotece. Pomoc obejmowała niezbędne środki do konserwacji zbiorów, a także sprzęt do ogrzewania i wentylacji oraz suszenia magazynów książek.

Z uwagi na skalę zniszczeń budynków ChPBN osobiste wizyty użytkowników w bibliotece są obecnie niemożliwe. Działalność instytucji jest organizowana z uwzględnieniem sytuacji bezpieczeństwa w mieście przyfrontowym i ma na celu ochronę pracowników przed skutkami zbrojnej agresji. Pracownicy biblioteki, specjaliści od zbiorów przebywają w różnych regionach Ukrainy, a nawet w różnych częściach świata. Ci, którzy dysponują narzędziami informacyjno-komunikacyjnymi, pracują zdalnie. Jest to niezwykle ważna praca, której przyświeca nasz wspólny cel – zwycięstwo! Tak więc, po niewielkiej przerwie, od kwietnia 2022 r. pracownicy powrócili do tworzenia i aktualizowania zasobów cyfrowych. Obecnie kontynuują pracę i oprócz typowo bibliotecznymi czynnościami komunikują się ze społecznością międzynarodową, organizują edukacyjne i społeczno-kulturalne wydarzenia online, pomagają użytkownikom, prowadzą badania naukowe i działalność metodyczną, poszukują grantów i realizują wiele innych zadań.

W międzyczasie konieczna okazała się interwencja informatyczna. Jeden z pracowników oddziału IT wykonał ogromną pracę w celu wykrycia i usunięcia uszkodzeń oraz przywrócenia utraconej części treści strony biblioteki. Ponadto dzięki rozwiązaniu informatycznemu głównego inżyniera oprogramowania w bibliotece zabezpieczono bazy danych, w szczególności katalog elektroniczny. Opracowano algorytm wprowadzania nowych rekordów i ich edycji oraz ustawiono zdalny dostęp do tych funkcjonalności dla odpowiedniej grupy pracowników biblioteki zaangażowanych w ten proces. Umożliwiło to kontynuację pracy z bazami danych, udostępnianie informacji bibliograficznej użytkownikom oraz tworzenie indeksów bibliograficznych.

Pracownicy biblioteki są aktywnymi uczestnikami procesu archiwizacji dokumentów dotyczących wojny. Uczestniczą w projektach informacyjno-edukacyjnych pod nazwą „Archiwizacja dokumentów o wojnie”, przyczyniając się do realizacji polityki pamięci narodowej. Wyszukiwanie informacji, monitorowanie portali społecznościowych, wprowadzanie dokumentów do elektronicznej bazy to procesy, których efektem jest różnorodna i wielowymiarowa treść wirtualnej platformy [„Biblioteki obwodu charkowskiego w stanie wojennym”](#). W procesie wykorzystywana jest metodologia dziennikarskiego wywiadu OSINT, czyli wywiadu opartego na otwartych źródłach internetowych. Przygotowywane są biuletyny informacyjne i opracowania metodyczne „Praca bibliotek w stanie wojennym: z doświadczeń bibliotek ukraińskich” oraz kolejna edycja biuletynu „BiblioSpace” na temat pomocy i wsparcia światowego środowiska kulturalnego, w szczególności pomocy bibliotek i bibliotekarzy bibliotekom i bibliotekarzom Ukrainy.

Wsparcie kolegów z zagranicy, którzy inicjują spotkania zawodowe i chcą dowiedzieć się o naszych doświadczeniach i problemach, jest teraz szczególnie widoczne. Podczas tych wydarzeń ukraińscy bibliotekarze dzielą się informacjami o strachu, śmierci i zniszczeniu, jakie Federacja Rosyjska sprowadziła do życia wszystkich Ukraińców, oraz o tym, jak staramy się pracować w swoich miejscach pracy, aby przybliżyć nasze zwycięstwo nad rosyjskim najeźdźcą. Bibliotekarze ChPBN aktywnie uczestniczą w takich spotkaniach.

Naszą historią podzieliliśmy się m.in. z gruzińskimi kolegami na spotkaniu online „Ukraińscy bibliotekarze w walce z rosyjską inwazją” (4 kwietnia 2022 r.), zorganizowanym z inicjatywy i przy współpracy ze Stowarzyszeniem Bibliotek Gruzji.

15 czerwca 2022 r. uczestniczyliśmy w „Symposium on Library Conditions and Services in the Contemporary Ukraine”⁴, zorganizowanym przez School of Information of the University of San Jose (SJSU iSchool) w Kalifornii, która zajmuje się szkoleniem specjalistów ds. informacji. Podczas spotkania przedstawiliśmy prezentację pod tytułem *Biblioteki obwodu charkowskiego: niezagojone rany wojny*, zawierającą aktualne informacje. W wydarzeniu wzięło udział 250 przedstawicieli bibliotek i organizacji edukacyjnych ze Stanów Zjednoczonych, Kanady, Wielkiej Brytanii, Francji, Polski i innych krajów. Wiele emocji wzbudziły wiadomości wpisywane na czacie. Uczestnicy webinaru wspominali o własnych ukraińskich korzeniach; wyrażali serdeczne wsparcie i współczucie, podziwiali odwagę ukraińskich bibliotekarzy: *Dziękuję – to był prawdziwy zaszczyt móc Cię słuchać tego wieczoru. Życzę wszystkim wszystkiego najlepszego* (Karen Carney, West Yorkshire, Anglia); *Powinniście wiedzieć, że nasze serca i umysły są z każdym z was – modlimy się o wasze bezpieczeństwo i z oddaniem jesteśmy gotowi pomóc zachować wszystkie cenne zbiory Ukrainy. Niech Bóg błogosławi i chroni was, waszych kolegów i wasze rodziny...* (Amy Waldman z Biblioteki Publicznej w Milwaukee); *To przerażające widzieć wszystkie szkody wyrządzone bezcennym bibliotekom Ukrainy. To webinarium było dla mnie bardzo pouczające. Podzielę się informacją z kolegami. Dziękuję za cały poświęcony czas i energię. Chwała Ukrainie!* (Matt Wolf z Biblioteki Publicznej Bethlehem Area w Bethlehem, Pensylwania); *Jestem pod wrażeniem waszej odwagi i odporności!* (Alison McMillan, Kanada).

Obecne realia radykalnie odbijają się w tematyce wydarzeń naukowych, edukacyjnych i społeczno-kulturalnych, podczas których poruszane są ważne kwestie egzystencji w warunkach wojennych, np.: konferencja naukowo-praktyczna „Wynalazcy i naukowcy: razem do zwycięstwa”, okrągły stół „Różnorodność biologiczna Ukrainy: kwestia zachowania w czasie wojny”, impreza etnograficzna „Słobożańszczyzna – skarbnica historii i kultury dziedzictwa”, spotkania lokalnych historyków, naukowców – znawców sztuki i mistrzów ukraińskiego haftu. Ponadto odbyły się imprezy z okazji Dnia Państwowości Ukraińskiej, Dnia Flagi Narodowej, Dnia Niepodległości Ukrainy i innych świąt narodowych, prezentacje książek. Wszystkie działania odbywają się online, co w czasie wojny pozwala spotykać się niezależnie od warunków, w jakich pracujemy czy miejsca, w którym obecnie przebywamy, pozwala skrócić dystans. Imprezy biblioteczne online pozwalają nam podtrzymywać kontakt z naszymi użytkownikami i partnerami w tych tragicznych i bohaterskich dniach dla Ukrainy.

⁴ *Ukrainian Libraries during the Ongoing Russian-Ukrainian War* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://ischool.sjsu.edu/webcasts/ukrainian-libraries-during-ongoing-russian-ukrainian-war>.

Warto nadmienić, że nadal działamy jako ośrodek nieformalnej edukacji środowiska bibliotecznego kraju i realizujemy autorskie projekty. Na zlecenie Aleksandryjskiego Miejskiego Centrum Rozwoju Zawodowego Pracowników Pedagogicznych wraz z Akademią Zdalną grupy wydawniczej Osnova, w kwietniu zorganizowany został na platformie Moodle kurs zdalny „Biblioteka Cyfrowa Nowej Szkoły Ukraińskiej”. Trwają prace w [Szkole Dziennikarstwa Bibliotecznego](#) – edukacyjnym i innowacyjnym projekcie realizowanym przez ChPBN prawie od 10 lat. W tym roku w sierpniu zorganizowaliśmy kurs zdalny „Wieloplatformowe dziennikarstwo biblioteczne. Instagram: podstawowe umiejętności”. Kurs realizował wytyczne manifestu *Konsolidacja kultury dla zwycięstwa*, nawiązując do priorytetów polityki kulturalnej w czasie wojny, czyli 12 niezbędnych kroków⁵. W kursie wzięło udział 240 uczestników z różnych części Ukrainy, samodzielnie, w dogodnym terminie, bez korepetytorów, ucząc się podstaw pracy na Instagramie. Tematyka kursu zainteresowała nie tylko specjalistów bibliotek publicznych i placówek oświatowych, ale także muzealników, kierowników placówek oświatowych, przedstawicieli organizacji charytatywnych oraz nauczycieli akademickich. Większość uczestników ukończyła kurs, a 175 otrzymało certyfikaty.

Zakończenie

W warunkach wojny zaostrza się walka na froncie informacyjnym. Bibliotekarze dodają posty na stronie internetowej i kontaktach bibliotecznych w sieciach społecznościowych (Facebook, Twitter, Instagram), popularyzują zasoby narodowej pamięci wojennej. Pracują nad stworzeniem kompletnego, aktualizowanego na bieżąco wykazu dokumentów/materiałów pod hasłem „Biblioteki Charkowa – pracujemy na zwycięstwo”, tworzą infografiki i wirtualne wystawy. Aktualizowane są zasoby internetowe biblioteki „Historia lokalna”, „Zbiory elektroniczne”, „Historia Biblioteki”, „Encyklopedia Biblioteczna Obwodu Charkowskiego”.

Warto nadmienić, że nie ustały prace nad uzupełnianiem Wikipedii o biogramy znanych osób związanych z regionem charkowskim. Wiaczesław Mamon, bibliotekarz działu informacji i bibliografii ChPBN, pozostając w ostrzeliwanym Charkowie, kontynuuje swoją pracę i tworzy artykuły dla ukraińskojęzycznej sekcji Wikipedii.

Wojna to także czas aktywnego rozwoju zawodowego. Nasi specjaliści podnoszą kwalifikacje na kursach zdalnych, wymieniają się doświadczeniami ze współpracownikami, odwiedzają biblioteki krajowe i zagraniczne, przygotowują publikacje.

Mamy też silne przekonanie, że kryzysy oprócz wywołania szeregu dotkliwych problemów niosą załążki przyszłych, pozytywnych zmian. Dlatego wojna nie może być powodem do zatrzymania się. Musimy iść dalej. Jesteśmy pewni, że po wojnie znacznie zmodernizujemy przestrzeń biblioteczną, przekształcimy pomieszczenia, jak i cały obszar biblioteki, utworzymy filie w nowych lokalizacjach. Będziemy mieli przestrzenie coworkingowe, strefy cyfrowego detoksu oraz przestrzenie dedykowane obsłudze rodziców z dziećmi itp.

⁵ Манифест Культурна консолідація задля перемоги. W: *Міністерство культури та інформаційної політики України* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://mkip.gov.ua/news/7311.html>.

Zarówno bibliotekarze, jak i czytelnicy marzą o zwycięstwie, wierzymy w zwycięstwo! Jesteśmy pewni, że budynki biblioteczne zostaną odrestaurowane, unikatowe zbiory zachowane, a technologie cyfrowe stworzą nowe możliwości dla użytkownika i dla bibliotekarza.

Bibliografia:

1. #StandWithUkraine: United platform of culture and media during the war. W: *Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine* [online]. 2022. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://united.mkip.gov.ua/en>.
2. *Libraries of the Kharkiv region under martial law* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://sites.google.com/view/kharkiv-libraries-resistance>.
3. Маніфест Культурна консолідація задля перемоги. W: *Міністерство культури та інформаційної політики України* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://mkip.gov.ua/news/7311.html>.
4. *MCIP has documented half a thousand episodes of russian war crimes against Ukrainian sites of cultural heritage and cultural institutions* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://mkip.gov.ua/news/7647.html>.
5. *Ukrainian Libraries during the Ongoing Russian-Ukrainian War* [online]. [Dostęp 30.09.2022]. Dostępny w: <https://ischool.sjsu.edu/webcasts/ukrainian-libraries-during-ongoing-russian-ukrainian-war>.